

Haza a magasban

ELŐADÁSOK
A SZENT ISTVÁN TÁRSULATNÁL
XXX.

KISS-RIGÓ LÁSZLÓ
Egyház és közélet

KISS-RIGÓ LÁSZLÓ

Egyház és közélet

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
az Apostoli Szentszék Könyvkiadója
Budapest 2007

Sorozatszerkesztő

Farkas Olivér
és
Sarbak Gábor

© Kiss-Rigó László, 2007
© Szent István Társulat, 2007

ISBN 963 361 876 2
ISBN 978 963 361 876 9
ISSN 1588-9491

Szent István Társulat
1053 Budapest, Kossuth Lajos utca 1.
Felelős kiadó: Dr. Rózsa Huba alelnök
Felelős kiadóvezető: Farkas Olivér igazgató

Főtisztelendő Bíboros Atya! Elnök Úr!
Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Legyen szabad kissé személyes jellegű megjegyzéssel, bevezetéssel indítanom. Néhány héttel ezelőtt megkértek, tartsak egy előadást egy angol nyelvű nemzetközi konferencián azzal a címmel, hogy: *Szabadság a nevelésben, oktatásban. Freedom in education.*

Az előadás első volt a konferencia során. Azzal kezdtem, hogy nem vagyok biztos benne (akkor nem voltam biztos), hogy akik felkértek, mit vártak tőlem, amikor ennyire konkrét és egészen precíz témát jelöltek ki számomra. Bevezetésképpen saját emlékeimből idéztem, hogy tudniillik amikor tízéves koromban Indiába kerültem szüleimmel együtt, és iskolába kellett mennem, keresnünk kellett egy iskolát. A választás szabadsága először ekkor merült föl bennem. Azt mondták, hogy van az európaiak számára egy elit iskola, természetesen oda kellene menni. De ott kötelező a balett, és én, aki akkor is szabadidőmet inkább a futballpályán töltöttem, azt mondtam: inkább kérek egy jegyet a következő repülőre vissza Magyarországra, mert balett oktatásban nem szeretnék részt

venni. És akkor jelentkezett egy magyar misszionárius, aki közölte, hogy van a közelben egy misszionárius iskola, ahol szívesen látnak, és ott nincs balett oktatás. Akkor szabadon választottam, és az utóbbi iskola mellett döntöttem. Ez volt az első tapasztalatom a nevelés szabadsága témakörében.

Most az *Egyház és közélet* szintén nem egészen konkrét, precíz téma. Ismét eszembe jutott egy személyes tapasztalat az egyházi közéletben való szereplésem kapcsán, de nem egészen pontos az analógia. Amikor a zugligeti Szent Család-templomban először – a zsinat utáni időkben vagyunk ugye hatvanas évek végén hetvenes évek elején – kértek fel ministránsként, hogy olvassam fel a szentleckét, már nem tudtam mit tenni, így felolvastam, de utána hetekig más misére mentem nehogy még egyszer megkérjenek rá. Annyira ódzkodtam a közéleti szerepléstől még az egyház és templom falain belül is.

Egyház és közélet. Azt hiszem, hogy olyan téma az egyház közéleti szereplése vagy részvétele az egyházi részvétel a közéletben, melyet számos és nagyon különböző és állandó, kritika illet. Indulatos viták, kevésbé indulatos megjegyzések nagyjából két szélsőséges vélt vagy valós magatartásformát kritizálnak. Az egyik, amikor az egyház teljes kiszorításának vagyunk tanúi a közéletből akár mondjuk a rendszerváltás előtti időben, egy diktatúrában akár más

előjellel más módon később. A másik szélsőséges jelenség, amikor vagy az egyház tagjai közül egyesek, vagy úgymond kívülállók egyszerűen beleüldözik, belelökik az egyházat olyan közéleti szerepbe, ami nem illik, nem méltó vagy nem helyes számára.

Sokféle megkülönböztetést, distinkciót kellene most tennünk az Egyház és a közélet kapcsán: ezek közül legalább egyet kettőt, hadd végezzek el. Egyházon elsősorban az Egyház intézményeit vagy az Egyház hivatalos képviselőit értjük, mert nyilván a keresztények és az Egyház a hívő embernek is egy fontos kérdés. Ha ők egyénileg vesznek részt a közéletben, akkor mennyire magánemberek, mennyire hívő emberek; de ez más kérdés. Most inkább csak arról beszélnék, hogy az Egyház hivatalosan intézményeiben és a vezetői által hogyan vehet, vagy vesz, illetve kellene, hogy részt vegyen a közéletben. Magáról a közélet fogalmáról is el kell osztatni egy félreértést: nem közhatalomról van szó. Sokszor összekeverik a kettőt: a közélet nem a közhatalom s az Egyház nem a közhatalomban akar szerepet vállalni vagy részt kérni annak gyakorlásában, hanem a közéletben; magyarul a társadalom egész életében.

Talán kicsit pesszimista hangvételűnek tűnik, ha azzal kezdem – de többé-kevésbé gondolom, egyetértünk –, hogy az Egyház közéleti szerepe krízisben van, legalábbis nagyon sok problémával kell szembenéznie.

Ennek számtalan oka van. Talán az egyik legfontosabb, hogy amikor az Egyház – nyilván nem tudatosan – feladja az identitását, saját önazonosság-tudatát, és úgy akar részt venni a világban, a közéletben, a társadalomban, hogy keresztények vagyunk, de Krisztus nevét ne említsük. Másféle módon megfogalmazva főként karitatív, szocio-karitatív területen. Tudjuk, hogy egy kicsit hiba volt, és divat is azt mondani, hogy az egyháznak nem annyira pasztorálni kell, hanem szociális munkát végeznie, szocio-karitatív tevékenységet végeznie és ebben pedig a hozzáállás az áldozatvállalás az elkötelezettség a humanizmus számít. Nincs szükség arra, hogy Krisztust, a kereszténységet ebben megnevezve képviseljük. Ez álságos megoldásnak tűnt, ezzel vissza is élt a közélet és a társadalom többek között ezért fordulhatott az elő, hogy az Európai Alkotmányból kikerült a kereszténység. Vagy néhány nappal ezelőtt egy ismerős említette, hogy Párizsban egy kollegája mellett állt, aki papi civilben volt öltözve. Egy rendőr odajött és megkérte, felszólította, hogy a kollárét vegye ki, vesse le. Érdekes módon, hogyha ezt következetesen végigvisszük, akkor azt jelenti, hogy valaki mondjuk punk frizurával hupikékben minden gond nélkül közlekedhet, de mondjuk papi civilben nem. Vagy azt is mondhatnám, hogy meztelenül nyugodtan szaladgálhat a város utcáin, de mondjuk reverendában már nem, és folytathatnánk. De

maga a közélet a társadalom is krízisben van, hát maradjunk most a mi környezetünkben.

Három lépést szeretnék megkülönböztetni. Az 1990 évek elején nagyon nagy elvárások voltak az egész társadalom részéről és azon belül az Egyház irányában is, hogy minden más lesz, szép lesz, jó lesz és az Egyháztól azt várták, hogy azonnal hatékonyan az egész társadalom javára szerepeljen, szolgáljon, vegyen részt a közéletben. Ez nem annyira ment úgy magától s főleg nem látványosan s olyan gyorsan, mint, ahogy azt elvárták volna. Egy kedvenc hasonlatom volt akkor: ma is érvényes, még visszaemlékezve is, hogy olyan tapasztalata volt talán ezekben az években – a kilencvenes évek legelején – az Egyháznak, mint annak az embernek, akit nagyon szorosan egy székhez kötnek, gúzsba kötnek és sötét helységbe zárnak hosszú ideig. S akkor hirtelen kinyílik az ajtó, a függönyt elhúzzák, a nap erősen, besüt a köteléket gyorsan feloldják és elvárják az illetőtől, hogy élesen lásson, és gond nélkül azonnal mozogjon. Ez nem fog menni. Azt mondhatnánk, hogy azóta már jó pár év eltelt persze nézőpont kérdése, sok mindenben hatékonyan elindult az éleslátás és a mozgás, de sok mindenben persze nem ennyire sikerült.

Másik nagy igazság, amit szerintem megfogalmazhatunk, hogy az Egyház maga is megtapasztalta, mikor a közéletben részt

vesz az utóbbi években, évtizedekben, hogy az identitást könnyebben lehet megtartani, megélni nyomás alatt, mint nagy szabadságban, külső szabadságban legalábbis. Nagyon érdekes paradoxon jelentkezik itt több is, és itt visszacseng, amit a szép költeményben is hallottunk, hogy elnyomás vagy üldözés, vagy bármilyen külső nyomás esetében az ember az identitását jobban meg tudja őrizni. Az identitás nélkül, azt elveszítve nem tud szabadon részt venni a társadalom életében a közéletben, viszont amikor nem tud szabadon részt venni, azaz diktatúrában például, akkor nagyobb az identitása, és ebből nem az következik, hogy nincs szabadsága. Külső szabadság nincs, de belső annál nagyobb. Ahogy hallottuk az előbb, hogy gúzsba kötve a rab lélekben szabad. Ebből persze nem az következik, hogy keressünk valami elnyomást, nehéz helyzetet, hanem tanuljunk meg ebben a helyzetben is megfelelően élni a közéletben részt venni.

Felmerül egy érdekes kérdés, bár nem vagyok szociológus: hogy miért nem lehet tanulni mások hibájából, mondjuk ilyen szinten a rendszerváltás után. Mondhatnánk, hogy korábban is hallottunk azokról a problémákról, nehézségekről melyben az úgynevezett nyugati társadalom szenvedett. Azon belül az Egyház, az Egyház közéleti jelenléte nagyon sok problémáról tett tanúságot előttünk. És akkor azt hihetnénk, hogy nálunk ezt mind meg lehet spórolni.

Tanulni, lehet az ő hibáikból, nehézségükből és ezt mind ki lehet küszöbölni, de látjuk, hogy ez messze nem így van. Valóban igaz az, hogy egy terméket, ha előállítanak valamilyen technológiai sor teljesítésével, s kiderül, hogy van valami hiba, azt ki lehet küszöbölni. Következő gyártó azt már nem fogja elkövetni, sőt mindig javíthat a minőségen is, de a személlyel, a társadalommal kapcsolatban ez nem igaz. Az újabb generációk elkövetik a korábbiak hibáját, a gyermekek, elkövetik a szülők hibáját és valóban újra és újra át kell élni a nehézségeket. Sőt akuttabb módon, és akár nagyobb problémákat kríziseket átélve követjük el azokat a hibákat amelyeket elvileg kikerülhettünk volna. Egy érdekes, megint csak részben személyes tapasztalat a kilencvenes évek elején megkértek, hogy legyek tagja egy olyan bizottságnak, amely két hétre Dél-Afrikába utazott, hogy vizsgálja az átmenetet az ottani diktatúrából az első választások előtti helyzeten át, a majd későbbi szabad teljes demokráciába.

Minden nap részt vett, ebben a bizottságban egy szakszervezeti képviselő, egy egyetemi tanár és az egyház egy egyházi személy: az voltam én. Reggeltől estig találkoztunk ottani szakszervezetekkel, mindenféle közösségekkel, kulturális intézményekkel, kormánytagokkal úgynevezett endzsiókkal civil szervezetekkel, egyházakkal. Nagyon érdekes volt főleg számomra a találkozó az ot-

tani katolikus püspöki kar képviselőivel. S megfogalmazzuk akkor, hogy milyen érdekes dolog lenne összehasonlítani, hogy egy kommunista diktatúrából felszabaduló egyház, mint voltunk mi a kilencvenes évek elején.

És alig egy-két évvel később egy apartheid – megint csak egyfajta diktatúrából felszabadult – társadalom, Dél-Afrika mit tanulhat, és mit egymás hibájából vagy, hogy milyen lehet az összehasonlítás a kető között. Ezen belül a katolikus püspöki kar tagjaival beszéltünk, hogy érdekes lenne ezt nyomon követni, hogy hogyan alakul mondjuk Magyarországon az Egyház közéleti szerepe, szerepvállalása, tevékenysége, és hogyan alakul Dél-Afrikában, a Dél-Afrikai Köztársaságban, de ez csak elméleti szinten vetődött föl. Azóta nem volt alkalom összehasonlítani, nem is jártam arra felé, mindenesetre egy érdekes kérdés. Persze nálunk, a mi társadalmunkban is visszaköszön most az, amit az úgynevezett nyugati országokban divatosan és kissé cinikusan mondhatnak, elvárásként megfogalmaztak az Egyház közéleti tevékenységével kapcsolatban, hogy közszolgálatot teljesítsen, olyasmit, csináljon – úgymond társadalmilag hasznos –, de nálunk ezt is sajátosan értelmezték.

Emlékszünk még a kilencvenes évek elején a közoktatással, a katolikus iskolák újranyitásával kapcsolatban szinte mindenki,

az egész társadalom és minden hangadója örömmel vette a katolikus iskolák létesítését. Szinte bele is kényszerítették az egyházat, hogy erején felül teljesítsen. Azzal a naiv módon megfogalmazott elvárással, hogy nyilván ennek következtében a börtönök majd pár év alatt kiürülnek, a társadalom erkölcsi színvonala ugrásszerűen tökéletessé válik, és minden szép lesz és jó. Mi tudjuk, ez nem így működik. De azért fontos szolgálatot vállalt és vállal ma is az egyház ezen a téren. Most azonban kicsit más a helyzet: inkább azt vesszük észre, hogy a társadalom hangadóinak többsége most már nem azt várja az egyháztól, hogy a kultúra, a közoktatás és az élet minden területén vállaljon közszolgálatot, hanem a kultúrából lehetőleg szálljon ki. A közoktatást se nagyon hangsúlyozzák, csak az úgynevezett szociális-karitatív tevékenységet. Ma ez az igazán hasznos, erre van szükség, inkább ezt végezze. Nem kell tiltakoznunk, ez is szép, ezt is vállalhatjuk, de itt vannak veszélyek. Azt mondhatjuk, hogy igen, ezt is örömmel vállaljuk; különösen érdemes erről megfontolásokat eszközölni a Szent Erzsébet-év kapcsán. De nem csak ezt akarjuk vállalni, hanem ezt is. És ezt a területet pedig – a közéletben való részvételt, közszolgálatot, a szociális-karitatív téren –, de ezt, pedig a saját identitásunk többletének a tudatával és megőrzésével. Ez egy nagyon érdekes kérdés. Mi ez a többlet, amivel mondjuk

egy ápolónő rendelkezik, ha tudatos hívő, azzal a kolléganővel szemben, aki áldozattal, hivatásszerűen teljesíti a munkáját, de mondjuk nem hívő. Sok mindenről beszélhetnénk ennek kapcsán, tudjuk, hogy a kegyelem nem helyettesíti a természetet és ez különböző területen megfogalmazhatjuk. Egy nem kompetens szakmához nem értő, de magát elkötelezettnek nevező ember elkötelezettsége nem pótolja a szaktudást és ez így van biztos. De közismert az a gyakori probléma is, amely a katolikus iskolák kapcsán megfogalmazódott a kilencvenes évek elején. Sokan mondták, hogy rendben van katolikus iskola, fenntartó, szellem keresztt a falon irányítás, vezetés, házirend, de hát mondjuk fizikát, miért nem taníthatna valaki, aki nem hívő ember. Persze, hogy taníthat, de valami többlet hiányzik. Mi ez a többlet?

Az egész kérdést, hogy mi a hívő ember többlete mondjuk a közszolgálat területén, vagy a közéletben vagy a társadalom iránti elkötelezettségben. Több oldalról világíthatnám meg. Talán a múlt század egyik legnagyobb teológusa, Henri de Lubac bíboros egy nagyon vastag, de híressé vált könyvben írt erről. Nagyon mély teológiai és filozófiai szempontokkal megvilágítva a kérdést. Azzal a címmel, hogy *Az ateista humanizmus drámája*. De most nem erről beszélnék, hanem egy szentírási példával szeretném illusztrálni a különbséget, ami nagyon fontos, főleg

most a Szent Erzsébet-évben mindannyiunk számára, hogy tudatában legyünk. Az Újszövetség egyik azt hiszem leghosszabb beszéde az Apostolok Cselekedeteiben olvasható. István diakónus vértanúsága megkövetése előtt mond egy nagyon hosszú beszédet. Csodálatosan összefoglalja, az egész üdvtörténetet, s ebben a beszédben megemlíti néhány kiemelkedő személyiséget, egyéniséget, Ábrahámot, Mózeset. Mózes életét érdekesen háromszor negyven éves időszakokra bontja. Az első negyven év a születéstől a mondhatni a nemzeti hovatartozásra ébredésig tart, amelynek a végén megöli az egyiptomit, a munkafelügyelőt. A második negyven év a menekülés és úgymond magánélete látszólag sem üdvtörténet jelentőség nélkül. S a harmadik negyven év a csipkebokornál kezdődik, és a negyven éves vándorlás időszaka. S azt mondja, illetve azt mondhatjuk, hogy amit Mózes tett az első negyven év végén, az mondjuk az ateista-humanista tette, amit pedig Mózes csinál a csipkebokortól kezdődő részben, az pedig a hívő humanista többlete. Micsoda különbség van a kettő között. Az elsőben egy látszólag áldozatos, bátor tettet hajt végre azt hiszi, hogy társadalmilag milyen hasznos az amit csinál, követőkre, talál biztos csak rá vártak, nem volt senki aki élére álljon népének, de azt veszi észre, hogy senki nem veszi észre az áldozatát sőt megkérdezik ki kért téged erre. Miért gondolod,

hogy te nekünk parancsolsz, hogy ne akarjál nekünk segíteni, menekülnie kell semmi haszon nem történt abból, amit csinált. Jó szándékkal őszintén áldozattal bátran. S amit a csipkebokornál szóló résztől kezdve tesz, az ugyanazt akarja elérni, felszabadítani a népét végül is, csak már nem ő a kezdeményező, hanem azt mondja Isten, hogy én láttam népem sanyarúságát, és én küldelek téged. Itt már nem nagyon lelkesedik, de végül megy és itt már sikerül elérnie azt, amit eredetileg is szánt volna. Nagyon sok becsületes, hivatástudatból fakadó áldozatot végezhet a nem hívő ember is, de a hívő ember, ha ugyanezt megteszi nem a kompetencia, vagy szaktudás helyett vagy nélkül, hanem azzal együtt óriási többlettel rendelkezik, mert az emberi szeretetet a közéletben akár a karitatív munka végzésében is akármilyen jó szándékkal látjuk megvalósulni, mindig aberrálódhat, félre lehet magyarázni, érdeket szolgálhat ösztönrel, keveredhet a legkülönbözőbb módon minden jó szándék ellenére. Azt hiszem, hogy a közéletben most legyen ez szűk értelemben, a karitatív munkában való részvétel vagy az Egyház bármilyen széles értelemben vett humanizmusból fakadó szerepvállalása jelenléte a társadalomban, a közéletben csak úgy hiteles, hogyha az előbbi hasonlatot szem előtt tartjuk.

Végül szeretnék egy pár megjegyzést tenni arra vonatkozóan, amivel kapcsolat-

ban megint sokszor tévedésbe esünk. Az Egyház közéleti szerepét, annak hatékonyságát nem lehet számokkal mérni. Nem statisztikai adatok alapján lehet válaszolni arra a kérdésre, hogy akkor most az egyház megfelelően, kellő súllyal van e jelen a közéletben, a társadalomban vagy nem. Ugye Jézus nem ígérte azt, hogy az evangélium terjedése lineáris fejlődésen megy keresztül és előbb-utóbb az egész világon mindenki az evangélium szelleme szerint, rendezi be az életét és minden társadalomban ez így lesz. Ezt nem ígérte. Egyáltalán nem fölösleges, ennek ellenére a missziós munka. De ha azt gondoljuk, hogy inkább a só hasonlatát használta, akkor elég baj lenne, ha a keresztényekből túl sok lenne a társadalomban. Ezt persze értsék jól. S az eredmény nem is azáltal mérhető le, hogy az adott társadalomban milyen nagy a befolyása az Egyháznak. Konkrétabban például a törvényhozásra. Sikerül-e elérni az Egyháznak a közéleti szerepvállaláson, tevékenységen keresztül azt, hogy mondjuk az Egyház erkölcsi szempontjai szerint fogalmazzanak meg törvényeket az élet legkülönbözőbb területén. Persze, hogy ez fontos lenne, de vigyázzunk, mert ha ez meglenne, akkor ugyanolyan veszély lenne vagy nehézség a formalizmus, hogy papíron minden rendben van, de a kereszténység elveszti savát-borsát, mint erre volt példa sok társadalomban. Az Egyháznak inkább azt hiszem, arra kellene

törekednie a közéletben és a társadalomban is, hogy immunitásra neveljen. Olyan nevelést tudjon adni tagjainak, minden erre fogékony embernek, hogy a negatív befolyások ellen hatások ellen immunissá váljon. Ez persze felnőtt érett személyiséget követelne, és ez mindig hiány, ezt tudjuk. Végül is a kereszténység és nem kell idealizálnunk nem is szabad idealizálnunk, sem az ősegyház életét sem az ókori egyház életét. Voltak ott is problémák, de az azért meglepően hatékony, ahogy a kereszténység az akkori pogány világban tudott befolyást gyakorolni sajátos eszközökkel, evangéliumi eszközökkel az egész társadalomra azáltal, hogy részt vett a közéletben és részt vett – akár kisebbségben is – természetesen a társadalom életében. Remélem, hogy kicsit sajátos megvilágításban is sikerült néhány szempontot adni a témával kapcsolatban. Azt kívánom, s azt hiszem, hogy ez nagyon hatékonyan meg is valósult, hogy a Szent István Társulat erről az előadássorozattal és ennek szervezésével és tevékenységével, létével a magyar társadalomban ilyen módon tudjon valódi értelemben véve hatékony lenni a közéletben.